

RÓNA KATALIN

Figaro: Márton András

1967-ben a Színművészeti Főiskola vizsgálóadásán Márton András a fiút játszotta Szép Ernő *Májusában*. Finom intellektuális iróniáját, a fanyar tekintet mögött rejtő komikumot gyorsan felfedezik, s a Vígszínház szerződteti. Az *Egy hölgy a Maximból* infantilis hercegi kamaszaként feltűnő alakítást nyújt. Kisebbségi szerepek következnek és egy újabb figyelemre méltó teljesítmény: Keszeg András a *Vízkeresztben*. Ismét „egymondatos” szerepek és csend ... Aztán 1970-ben a hír: Márton András átszerződött a József Attila Színházhoz.

– *Mindenképpen úgy érzem, hogy a József Attila Színházban nagyobb szükség van rám, mint a Vígszínházban volt. S ez az érzés a színész számára mindig a legfontosabb, enélkül nem lehet dolgozni, enélkül nem lehet szerepre várni.*

A Vígszínházban tele volt minden esetlegességgel, szorongással; kapok-e szerepet vagy sem. De ami még ennél is döntőbb: ott tulajdonképpen sohasem éreztem a helyemet, nemcsak azt nem tudtam, pontosan mi az, amit én várhatok, de lényegében azt sem, mi az, amit tőlem várnak.

A József Attila Színházban bemutatkozásként Molnár Ferenc *Harmóniájában* Vilit, a sértett-kiszolgáltatott-bosszúvágyó borbélyt játszotta. Jól érzéket-tette a kismember szájalmasságát és neveltségességét. Szívből jövő komédiázással vitt életet a mindenható pénzembérség illúziójában élő török ember figurájába a *Szmirnai komédiások* előadásán. Igazolva tehetségét, s így bár váratlan volt, de nem meglepő, hogy a bemutatkozás néhány érdekes szerepe után már a második évadban új nagy próba elé állítják. A főszerepet kapja meg Beaumarchais vérbeli vígjátékában, a *Figaro házasságában*. (Budapesten legutóbb 1958-ban Gábor Miklós játszotta.) Figaro első pillantásra biztos sikert ígérő szerep, ám a tréfára mindig kész színpadi figura alakjában a feltörekvő polgár gunyoros, sziporkázóan szellemes képviselője rejtezik.

– *A Főiskolán Vámos László rendezésében már játszottam Figarót. A vizsgálóadás sikert aratott, de csak most, a próbák közben kezdtem érezni, mennyi*

megoldatlan motívum volt akkor alakításomban. Rendkívül izgalmas - és azt hiszem, a színész életében nem is túl gyakori helyzet -, hogy néhány év elteltével újra játszhatok egy szerepet. Ebben a pillanatban, azt hiszem, a kettős próbaciklus nagyjából elég volt arra, hogy kellően elfogadjam-megértsem a szerep igazságait, magamba olvasszam Figaro gondolatait, érzelmeit, törekvéseit. Talán ezért is sikerülhetett ez, mert a szöveggel nem volt különösebb gond, tehát sokkal „lazábban” tudtam próbálni. Furcsa és jó helyzet volt: segítettek a kipróbált szituációk-mozdulatok-mondatok is.

A színpadi események félelmetes, bravúros, okos játékmestere Márton András Figarója. Már az első monológban tiszta szövegmondásával birtokába veszi a színpadot és megnyeri a közönséget. Különösen elemében lesz azután, amikor megindul a „lavina”, és Figaro intézkedni-szervezkedni kezd. Jól bírja a pergő játékot a gróf fal való jelenetben is. Márton meg tudja éreztetni, hogy a játék, amibe Figaro belekezdett, veszélyes. Eszközeivel próbálom érzékeltetni: miközben zavartan kutat zsebében, izgatottan sorolja az írásokat. Majd csak történik valami - olvassuk kapkodó pillantásából. S amikor a szolga végre ismét győztesnek érzi magát, Márton Figarója egyszerre magabiztos lesz, már játszani is tud; nem felel azonnal, nehezen mondja a választ, vár, fokozza a várakozást, s végül mint a jó diák, aki megtanulta a leckét, válaszol. Amint a gróf elfordul végre, fellelegzik: nehéz feladat volt, de sikerült. És nemcsak Figarónak sikerült a csel, sikerült a színésznek is: Figaro valódi arcát mutatta meg.

– *Felmegy a függöny és a színpadon megkezdődik a játék. Figaro szerepe szerint rövid jelenet után kimegy, és amikor újra visszajön, már javában folyik a komédiázás. A színész csak akkor tud természetesen visszalépni, ha azok, akik a színpadon maradtak, ugyanabban a szellemben játszanak tovább, amilyenben együtt kezdték az előadást. Engem mindig ugyanaz a stílus, atmoszféra fogad, és egy ilyen jelenetbe visszatérni nagyon jó dolog. Itt megszólalni olyan, mint amikor az embert már magával ragadja a játék áramlása, önfeledten utazik benne, „hullámlovasnak” érzi magát. Ezt egyéni kezdeményezéssel nem lehet létrehozni. El lehet érni, hogy színpadra lépéskor felcsattanjon a taps, el lehet érni,*

hogy tapsoljanak, ha kimegyek, de mind ez lényegtelen ahhoz a sikerhez képest, amit együttesjátékkal tudunk elérni. Ilyenkor nem számít, hogy a társasjátékban ki mit adott a sikerhez. Végül nem a színész hajol meg, hanem valaki más, akit a színpadon létrehoztunk, aki egy közös játék részese - és ez így a jó.

Márton a főlényt is friss, egyszerű eszközökkel érezteti. A rövid Goddam-monológot szédületes iramban mondja el. A gyors ritmusban, a fokozott tempó közben kedves, bensőséges humor árad szövegmondásából, mimikájából és széles gesztusaiból. De az igazi játék még csak ezután kezdődik: a tárgyalás. A szópárbaj Bartolo doktorral. Márton András először csak szónokolva magyaráz, de aztán egyre gyorsabbak válaszai, állításai. Replika replikára és Figaro egyre vidámabb - érveivel mintha győzedelmeskednének. „Nyertem!” - kiáltja boldogan, s ahogy tovább hallgatja a gróf ítéletét, elképedve-keserűen teszi hozzá: „Vesztettem!” Itt már nemcsak egyszerű, rokonszenves eszközeivel hat, játéknak lendülete sodor magával. És jó szövegmondása, beszédének - színészeinknél oly ritka - plaszticitása fokozza a hatást, az eredményt.

– *Hiszem, hogy a színésznek, ha annak a szituációnak, amit éppen játszik, az igazságát vissza tudja adni, semmiféle külsőleges, formai eszközhalmozásra nincs szüksége. Vannak eszközök, gesztusok, amelyek csak akkor jöhetnek lét-re, ha a rendező diktálta tempó, helyzet megengedi. Ha pedig átvettük a ritmust, akkor már nincs szükség külön játékeszköz-instrukcióra - a megtalált stílus ugyanis megszabja a lehetőségeket.*

Figaro szerepének csúcsa a nagymonológ, amelyben elmeséli élete szomorúvígkeserű-játékos történetét. Márton András úgy adja elő ezt a hallatlanul nehéz magánbeszédet, mint egy áriát. Sodrón, pergő ütemben, egyre feljebb, feljebb. És ami nagy erénye, úgy tudja a mondatokat egymásra építeni, hogy nem-csak a fürgeteges szóbravúr marad meg belőle.

– *Valójában attól olyan nehéz Figaro nagymonológja, hogy meg kell találni azt a formát, amelyben a legreálisabbá lehet tenni a szituációt. Elindul egy gondolati folyamat, amelyet végig kell vezetni. El lehetne „dünnyögni” sokféleképpen; a kerti ház ajtajában kucorogva, szemben a közönséggel, ülve, állva, a fa alól vagy bárhóronnan - de egészen addig minden variáció hamisnak bizonyult,*

világszínház

PÁLYI ANDRÁS

Színházi találkozó vagy protokoll ?

Jegyzetek a katowicei fesztiválról

Többször terítkekre került már nálunk is, a szomszédos szocialista országokban is egymás drámairodalmának hiányos ismerete. Természetesen vannak eredményeink: játszottunk bolgár, cseh, szlovák, lengyel stb. drámákat; újabban egyik-másik vidéki színházunk profiljának kialakításában határozott szerepet játszik a szomszédjaink drámairodalmára való odafigyelés. A békéscsabaiak például vonzódnak a román és a romániai magyar drámák előadásához. Elismeréssel említhetjük a kölcsönös vendégjátékokat is, melyek száma örvendetesen gyarapodóban van, s így egyre többet tehetnek egymás kultúrájának megismertetéséért Jó érzéssel könyvelhetjük el a Lengyel-országban, Csehszlovákiában jelenleg egyre növekvő érdeklődést is a mai magyar dráma iránt. Mégis tagadhatatlan, hogy a szocialista országok drámairodalmát rangosabb hely illetné meg a szocialista színházi kultúrában; bár ezzel a gonddal nemcsak mi, szomszédjaink is küszködnek. Lengyelországban így került sor a szocialista országok drámairodalmának fesztiváljára, amelyet 1971 tavaszán hirdetett meg a lengyel Kulturális és Művészeti Minisztérium, s amelynek ünnepélyes fináléja novemberben zajlott le Katowicében.

Maga a fesztivál meghirdetése, vagyis hogy egy szocialista országban a szocialista dráma különleges propagálásra szorul, némileg paradoxnak tűnik; e paradoxon mögött azonban egész sor művelődéstörténeti adottság rejlik. A kérdéses kelet-európai országok „általános műveltségéhez” ugyanis sokkalta inkább hozzátartozik a nagy nyugati irodalmak

vagy az orosz klasszikusok ismerete, mint mondjuk, a lengyel romantikáé, a bolgár nemzeti irodalom kialakulásáé stb. Ismerve tehát az angol, a francia stb. színház nyelvét, hagyományait, a színházak is, a közönség is otthonosabban érzi magát olyan művek bemutatón, melyek - esetleg minden újszerűségükkel együtt - az ismert irodalmi közegehez tartoznak, abból erednek. Így állt elő az a furcsa helyzet, hogy amikor felfedeztük magunknak az abszurdot, nagyobb vonzást gyakorolt ránk a nyugati abszurd színház, mint a cseh vagy a lengyel; hisz Mrožek és Różewicz darabjainak értéséhez, színpadi értelmezéséhez - enyhén szólva is - nem ártana ismerni Mickiewicz, Slowacki, Wyspianski színházát.

E paradoxonok és ellentmondások ott húzódtak a lengyelországi fesztivál meghirdetése mögött: a rendezvény egyszerűre kívánta propagálni az egyes nemzetek mai szocialista drámairodalmát és klasszikusait, ami kétségkívül egyenlőtlené tette a mezőnyt. A fesztivál két fordulóban zajlott le: a benevezett több mint harminc lengyel színház saját székhelyén tartotta meg a bemutatókat júniustól októberig, a zsűri ezeket értékelte, odaítélte a díjakat, s kiválasztotta azt a nyolc darabot, mely a katowicei ünnepi sereg-szemlén Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, az NDK, Románia és a Szovjetunió „színeit” képviselte. Az ember tragédiája mellett bemutatásra került Gyurkó László Szerelmem, Elektra című drámája Bialystockban, valamint Szakonyi Károly Ördöghegye a lódzi és a kielcei színház előadásában; Katowicében a gdanski Teatr Wybrzeze lépett fel Madách művével. A zsűri összesen 25 díjat adott ki; díjazták a Tragédia új fordító-ját. Stanislaw Hebanowskit, a Lucifert alakító Henryk Bistát, s díjat kapott Tadeusz Szmidt, a lódzi Ördöghegy Colonelje, valamint Alicja Teltycka, a Szerelmem, Elektra főszereplője.

E sorok írója csak a katowicei sereg-

szemlén vett részt, csupán az itt szerzett benyomásairól tud beszámolni; a fesztivál, magától értetődik, ennél szélesebb körű rendezvény volt. S remélhetőleg természetesebb Katowicében ugyanis meglehetősen uralkodóvá lettek a protokolláris szempontok. A katowicei finálé már jellegében is problematikus volt: nyolc napon át más-más ország drámairodalmáé volt a színpad, ami egy-részt kizárta a versenyszerűséget (a díjakat a katowicei rendezvény megnyitóján adták át), másrészt eleve egyenlőtlené tette a finálé színvonalát. De ezt a „kényszerű” protokollt tovább nehezítették a már sokkal kevésbé indokolt protokolláris szempontok. A fesztiválon például több vendégművész, rendező, díszlet- és jelmeztervező vett részt a kérdéses országokból, ezek azonban nem kaptak díjat, csak a lengyelek; a fesztivál rendezősege viszont kötelességének érezte, hogy a vendégrendezők műveit mutassa be Katowicében, s így díjazott előadást szinte nem is láthattunk. Igaz, a nyolc bemutatóból e vendégrendezések voltak a legizgalmasabbak, annál is inkább, mert a legjobb lengyel rendezők (Konrad Swinarski kivételével, aki az ünnepi bemutatósorozat lengyel előadását, Ireneusz Iredynski isten veled, Júdás című drámáját rendezte) voltaképp távolmaradtak a fesztiválról. Ennek hátterében is bizonyos szervezési problémák rejlenek; nem került sor időben több tervezett bemutatóra, így például a varsói Teatr Wspólczesny Macskajáték-előadására sem Erwin Axer rendezésében. De lehetnek e jelenségnek más okai is; az mindenesetre tény, hogy a lengyel színház, melynek európai híre van, a fesztiválon saját jó átlagszínvonalánál alacsonyabb nívón mutatkozott be. Mi sem jelezte ezt jobban, mint az a néhány előadás, amelyeknek megtekintésére - a fesztivál hivatalos keretein kívül - lehetőségünk nyílt. Így látta e sorok írója Stanislaw Ignacy Witkiewicz Suszterek című darabját a krakkói Teatr Stary és

amíg fel nem fedeztük, hogy az írónak van három instrukciója - leül, feláll, elrohan -, és ha ezeket betartjuk, nagyobb baj nem történhet. Azt, hogy egyedül vagyok, hogy csak magamban suttogok: valahol még a monológ elején kell jelezni, utána már bárhogy felerősítem is a hangom, a hatás megmarad.

Humorának sok árnyalata van. Né-hol még elfogódott, de a természetesség, az érzelem és az egyszerűség segíti alakításában, hogy megmutassa azt a Figarót, aki eszével, örök jókedvével magasodik ki társai közül.

Figaro szerepe a nagymonológgal valójában véget is ér - ami még hátra van,

az az asszonyok játéka. Figaro jelen van, de már az ő cselük forgatja a színpadot. Márton András néhány mondatában - nagyon jó érzékkel - egy árnyalattal nyit mintha már ironizálna szerepe felett is: nehogy elfeledkezzünk róla, Figaro szellemisége azért továbbra is jelen van.